

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Ю.О. Ляной
02 вересня 2024 р.

ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КАЛІФІКАЦІЙ

ПСИХОЛОГІЯ ЕФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

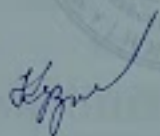
Суми - 2024

Розробники:

1. Дворніченко Л.Л., канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри психології
2. Пухно С.В., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології

Програма затверджена на засіданні кафедри психології
Протокол № 1 від «28» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

Кузікова С.Б., д. психол. н., професор
(ПІБ, науковий ступінь, вчене звання)

Дворніченко Л.Л., 2024
Пухно С.В., 2024

1. Мета та завдання курсу:

Мета: поглиблення знань у галузі психології спілкування та сучасної конфліктології, формування та вдосконалення навичок ефективного педагогічного спілкування як складової комунікативної, зокрема, – конфліктної компетентності, оволодіння технологіями конструктивного спілкування та раціональної поведінки у педагогічній діяльності.

Завдання курсу:

- поглибити знання слухачів з базових теоретичних засад психології спілкування;
- розширити спектр знань сучасної конфліктології;
- ознайомити з сучасними технологіями та методами ефективної педагогічної взаємодії;
- набуття знань сучасних психотехнологій вирішення конфліктів, зокрема, – медіації як особливого соціально-психологічного процесу переговорів за участю третьої нейтральної сторони;
- сприяти формуванню професійно важливих навичок і вмінь ефективної педагогічної взаємодії.

Обсяг програми підвищення кваліфікації – 30 годин – 1 кредит ЄКТС

2. Результати підвищення кваліфікації

РНЗ 1. Знати основні закономірності ефективного спілкування, особливості та специфіку спілкування у різні вікові періоди.

РНЗ 2. Знати причини виникнення та характеристики конфліктів, їх різновиди, наслідки, структуру та динаміку.

РНЗ 3. Знати сучасні психотехнології вирішення конфліктів, особливості медіації як соціально-психологічного процесу переговорів в конфліктній взаємодії.

РНУ 1. Володіти комунікативними навичками конструктивної взаємодії з метою реалізації завдань професійної діяльності.

РНУ 2. Володіти навичками ведення переговорного процесу з врахуванням психологічних особливостей учасників конфлікту та специфіки соціальних груп.

РНК 1 Уміти здійснювати конструктивну взаємодію з усіма учасниками навчально-виховного процесу з метою ефективного виконання завдань професійної діяльності

Форма звітності: випускна робота – письмовий аналіз ситуації педагогічної взаємодії, методична розробка, тестові завдання.

3. Програма підвищення кваліфікації

РОЗДІЛ 1 СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Тема 1.1. Загальна характеристика спілкування.

Основні психологічні теорії спілкування. Предмет теорії міжособистісного спілкування. Базові поняття теорії спілкування. Структурний аналіз спілкування. Теоретичні напрямки осмислення міжособистісного спілкування.

Потреби та мотиви особистості у спілкуванні. Соціальна мотивація, мотиви досягнення та їх різновиди. Мотиваційна криза. Потреба в довірливому спілкуванні: афіліація, альтруїзм як мотив спілкування, поведінка що допомагає, добросердя в спілкуванні. Методи дослідження спілкування.

Тема 1.2. Сприймання та розуміння в структурі спілкування.

Соціальна перцепція. Механізми та ефекти міжособистісної перцепції. Перше враження, точність інтерпретації. Вікові особливості соціальної перцепції. Самопрезентація, техніки самопрезентації. Технології створення іміджу.

Психологічні основи та закономірності розуміння людиною один одного. Форми процесу інтерпретації поведінки. Каузальна атрибуція. Фундаментальна помилка атрибуції.

Зовнішність і особистість, тип конституції і риси особистості. Проникливість, її складові. Роль національних та етнічних стереотипів в розумінні інших. Особливості професійних стереотипів.

Тема 1.3. Міжособистісна комунікація

Мовна комунікація, її організація та розвиток. Мова та взаєморозуміння. Мова як засіб установлення та прояву соціального статусу. Принципи та норми мовної комунікації особливості повсякденної комунікації. Структура комунікативного процесу.

Переконання, види переконання. Побудова переконання. Особливості роботи комунікатора з різними видами слухачів. Основи ефективного виступу.

Слухання в структурі комунікації, його значення для ефективного спілкування. Етапи ефективного професійного слухання. Зворотній зв'язок у спілкуванні. Стили слухання. Активне слухання.

Тема 1.4. Невербальна комунікація. Інтерпретація невербальної поведінки.

Місце невербальної комунікації в міжособистісному спілкуванні. Функції невербального повідомлення. Особливості невербальної поведінки.

Основні канали невербальної комунікації. Акустичні засоби передачі невербальної інформації.

Проблема інтерпретації невербальної поведінки: кодування та декодування невербального повідомлення; унікальність невербальної мови. Вимоги до людини під час інтерпретації невербальної поведінки.

Тема 1.5. Міжособистісна взаємодія.

Структура міжособистісної взаємодії. Контексти міжособистісної взаємодії. Сценарії та механізми взаємодії. Ритуальна поведінка у міжособистісній взаємодії. Культурні особливості ритуальної поведінки в спілкуванні (соціальний статус, вік, національність, стать та ін.).

Ділове спілкування як міжособистісна взаємодія, його специфіка. Особливості (вимоги) міжособистісної взаємодії в діловій сфері. Форми міжособистісної взаємодії в діловій сфері. Проблема сумісництва та спрацьованості в групі.

РОЗДІЛ 2 ТИПИ ТА СТИЛІ СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Тема 2.1. Феномен особистісного впливу стратегії і тактики маніпулювання.

Поняття особистого впливу. Основні засоби впливу. Коммунікативно-особистий потенціал впливу. Властивості соціально-психологічного потенціалу особистого впливу. Типи особистого впливу. Основні стратегії впливу на людину.

Маніпуляції в спілкуванні. Засоби та механізми маніпулятивного впливу. Розпізнавання маніпуляцій, основні признаки маніпулятивного впливу. Особистий потенціал як захист від маніпулювання. Психологічні характеристики маніпуляторів.

Тема 2.2. Неформальне спілкування та його особливості

Спілкування, звернення, стосунки та відносини. Співвідношення понять атитюд, ставлення, оцінка, інтерес. Класифікація типів ставлення.

Формальне та неформальне спілкування. Довірливе спілкування, його функції та стадії. Специфіка довіри, псевдодовіра, структура і функції довірливого спілкування. Стадії довірливого спілкування. Стадії переходу від формального до дружнього спілкування. Дружньо-інтимні стосунки. Структура і функції довірливого спілкування.

РОЗДІЛ 3

ТРУДНОЩІ ТА ДЕФЕКТИ СПІЛКУВАННЯ.

ЕФЕКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ.

Тема 3.1. Порушення, ускладнення, бар'єри спілкування.

Труднощі спілкування, психологічні аспекти. Труднощі спілкування, комунікативні аспекти. Комунікативні бар'єри: 1) внутрішні бар'єри особистості, 2) зовнішні бар'єри.

Сором'язливість як специфічна складність міжособистісного спілкування. Природа та психологічний зміст феномену «сором'язливість». Типи сором'язливості. Несором'язливість. Категорії несором'язливих людей.

Тема 3.2. Дефіцитне, дефективне, деструктивне спілкування.

Самотність. Типи самотності. Психологічні механізми самотності. Відчуженість як дефективне спілкування. Концепція відчуженості: відчуття безсилля, відчуття відсутності сенсу життя, відсутність норм, відчуття ізольованості, відчуття сторонності та непричетності до всього.

Акцентуації характеру як фактор деструктивного спілкування. Типи акцентуацій та особливості спілкування. Ригідність та тривожність як фактори деструктивного спілкування. Корисливі форми спілкування: брехня, обман, неправда, егоїзм та ін. Агресивно-конфліктна взаємодія. Криміногенне спілкування, його ознаки.

Тема 3.3. Психологічні основи ефективного педагогічного спілкування

Поняття успішного педагогічного спілкування. Критерії успішного спілкування. Товариськість, його особливості. Контактність, як важлива умова ефективного педагогічного спілкування. Комунікативна сумісність. Рівні ефективного спілкування. Стиль спілкування як фактор успішності спілкування. Спрямованість особистості та стиль спілкування.

Педагогічна культура та стиль спілкування. Стили спілкування у сумісній діяльності. Оптимальний стиль педагогічного спілкування. Чоловічий та жіночий стилі спілкування: статеворольові стереотипи, чолові та жінка як лідери. Андрогінність і особливості чоловічого та жіночого особистого впливу у педагогічній діяльності.

РОЗДІЛ 4.

КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Тема 4.1. Конфлікт: функції, специфіка, типологія.

Конфліктологія як галузь наукового знання. Поняття «конфлікт» в сучасній психології. Теорії конфлікту. Функції конфлікту. Структурна модель конфлікту. Складові структури конфлікту та їх специфіка. Загальна класифікація конфліктів. Об'єктивні і суб'єктивні причини конфліктів. Особистісні причини виникнення конфліктів. Організаційно-управлінські

причини конфліктів. Міжособистісна перцепція та конфлікт. Маніпуляції як причини конфліктів. Комунікативна компетентність як умова ефективної конструктивної міжособистісної взаємодії

Тема 4.2. Динаміка конфлікту. Стратегії поведінки учасників конфлікту.

Динаміка конфлікту, механізми розвитку. Етапи і фази конфлікту. Теорії механізмів виникнення конфліктів. Основні моделі поведінки особистості в конфліктній взаємодії. Стратегії поведінки учасників конфлікту. Двовірна модель стратегії поведінки в конфлікті Томаса – Кілмена. Характеристика основних стратегій поведінки.

РОЗДІЛ 5. КОНФЛІКТИ У РІЗНИХ СФЕРАХ ТА ФОРМАХ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДЕЙ

Тема 5.1. Міжособистісні конфлікти.

Різновиди міжособистісних конфліктів. Незадоволеність потреб як джерело конфліктної протидії. Конструктивна і деструктивна функція міжособистісних конфліктів. Особливості конфліктної поведінки на різних етапах онтогенезу. Гендерні особливості міжособистісних конфліктів.

Тема 5.2. Конфлікти у педагогічній взаємодії

Сфери розгортання конфліктів. Конфлікти у педагогічній взаємодії: причини, різновиди, особливості проходження, наслідки. Ефективне педагогічне спілкування як запорука конструктивної взаємодії на всіх рівнях системи освіти.

РОЗДІЛ 6. ПСИХОЛОГІЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ

Тема 6.1. Превентивна психологія конфлікту.

Особливості та зміст превентивної психології конфлікту. Подолання конфліктогенів у спілкуванні. Формування навичок ефективного педагогічного спілкування як складової комунікативної компетентності сучасного працівника системи освіти. Психодіагностичні шляхи зниження рівня конфліктності особистості. Особистість керівника закладу освіти та конструктивність управлінських рішень у попередженні конфліктів.

Тема 6.2. Психотехнології управління конфліктами.

Психологічний контекст управління конфліктами. Стиль поведінки учасників як умова і засіб вирішення конфлікту. Технології конструктивного спілкування та раціональної поведінки в конфлікті. Форми і стратегії

завершення та вирішення (розв'язання) конфлікту. Психотехнології вирішення конфліктів.

Тема 6.3. Медіація як процес переговорів в конфлікті.

Посередництво як сучасна психотехнологія вирішення конфліктів. Медіація як процес переговорів за участю третьої нейтральної сторони як особливий соціально-психологічний процес, де провідна роль належить посереднику-медіатору. Медіація як одна з форм вирішення конфліктів. Психологія переговорного процесу вирішення (розв'язання) конфліктів.

Назва та розділ теми	Кількість годин		
	Усього	у тому числі	
		Лекції	Практ.
РОЗДІЛ 1. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ			
Тема 1.1. Загальна характеристика спілкування.	3	2	1
Тема 1.2. Сприймання та розуміння в структурі спілкування.			
Тема 1.3.Міжособистісна комунікація	3	2	1
Тема 1.4.Невербальна комунікація.			
Інтерпретація невербальної поведінки			
Тема 1.5. Міжособистісна взаємодія	3	2	1
РОЗДІЛ 2. ТИПИ ТА СТИЛІ СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ			
Тема 2.1. Феномен особистісного впливу стратегії і тактики маніпулювання.	3	2	1
Тема 2.2. Неформальне спілкування та його особливості			
РОЗДІЛ 3. ТРУДНОЩІ ТА ДЕФЕКТИ СПІЛКУВАННЯ. ЕФЕКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ.			
Тема 3.1. Порушення, ускладнення, бар'єри спілкування.	3	2	1
Тема 3.2. Дефіцитне, дефективне, деструктивне спілкування.			
Тема 3.3. Психологічні основи ефективного педагогічного спілкування	3	2	1
РОЗДІЛ 4. КОНФЛІКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ			
Тема 4.1. Конфлікт: функції, специфіка, типологія.	3	2	1
Тема 4.2. Динаміка конфлікту. Стратегії поведінки учасників			

конфлікту.			
РОЗДІЛ 5. КОНФЛІКТИ У РІЗНИХ СФЕРАХ ТА ФОРМАХ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДЕЙ			
Тема 5.1. Міжособистісні конфлікти. Тема 5.2. Конфлікти у педагогічній взаємодії	3	2	1
РОЗДІЛ 6. ПСИХОЛОГІЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ			
Тема 6.1. Превентивна психологія конфлікту. Тема 6.2. Психотехнології управління конфліктами.	3	2	1
Тема 6.3. Медіація як процес переговорів в конфлікті.	3	2	1
Усього годин:	30	20	10

4. Рекомендовані джерела інформації

1. Березовська Л. І. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник. Мукачево: МДУ, 2016. 201 с. Режим доступу: https://dut.edu.ua/uploads/l_1537_89047517.pdf
2. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. 2-ге вид., перероб. і допов. Х. : НФаУ, 2018. 140 с. Режим доступу: https://resource.odmu.edu.ua/chair/download/156078/SLheH0euoYkstRji_rKqFPg/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%8F_%D1%81%D0%BF%D0%BB%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%97%D0%B0%D0%BC_18.012.pdf
3. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. К. : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.
Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4631/1/I_Kovalynska_NC_GI.pdf
4. Матвійчук Т. Ф. Конфліктологія: навчально-методичний посібник. Львів: Вид-во «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2018. 76 с. Режим доступу: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/11447/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A2.%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%25D.pdf>
5. Основи соціальної психології : підручник для закладів вищої освіти / П. П. Горностай, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М.

- Титаренко, Н. В. Хазратова та ін. ; за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Талком, 2018. 580 с. Режим доступу: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Osnovy-socpsych.pdf>
6. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>
  7. Практикум з психології : психодіагностичні методики для самопізнання / упорядник Періг І.М. Тернопіль : СМП «Тайп», 2017. 116 с. Режим доступу: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22515/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%202017.pdf>
  8. Соціальний конфлікт: інноваційні комунікативні технології врегулювання: практичний посібник / Г. М. Бевз, І. В. Петренко, А. І. Гусєв, В. І. Давидов, О. В. Івачевська, Н. С. Малєєва, О. Г. Цукур / за наук. ред. Г. М. Бевз, І. В. Петренко; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології, 2020. 144 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722660/1/PetrenkoBevzPosibnik2020maket.pdf>